

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/06/szenyeri-zoltan-etnikum-nemzet-kisebbség-az-etnikai-kutatások-legfontosabb-tudományos-kategóriáinak-értelmezése-10-02-04/>

Szenyéri Zoltán

Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

A kisebbségi kérdés korunk egyik legfontosabb jelensége. Az ehhez kapcsolódó szélsőséges magatartásformák napjainkban is léteznek. A latin natio szó már a középkorban is a közös származást jelentette, de a nemzetbe csak a kiváltságosok tartoztak bele. A mai értelemben vett nemzetfogalom csak a XVIII. század végén, a XIX. század elején kezdett kialakulni. A XX. század nagy történelmi kataklizmái, napjaink folyamatai szintén kedveztek a változásoknak.

Jelen tanulmány az etnikum-nemzetiség-kisebbség fogalmak egymáshoz való viszonyát tisztázza. A nemzetiség és a nemzeti kisebbség fogalmi elkülönülése is bonyolult és ellentmondásos. Térségünkben nem feltétlenül válik el élesen a két fogalom. Az állam és a nemzet térbeli kapcsolatát modellekkel lehet leírni. A nemzetiségeket csoportosítani lehet azon alapon is, hogy egyáltalán rendelkeznek-e anyaországgal, van-e közvetlen szárazföldi határ az anyaországgal, s hogy mennyire kompakt az általuk lakott terület.

A kisebbségi kérdés korunk egyik legfontosabb világjelensége. Földünkön ma mintegy 2000 nemzet, nemzeti kisebbség létezik. 90%-uk sok nemzetet, nemzetiséget tömörítő államban él.¹

1600 nemzet, nemzetiség esik az afrikai, ázsiai területekre, nem véletlenül ezen a két kontinensen a legélesebbek ma az etnikai konfliktusok. A fejlett országokban 100, a posztkommunista országokban 250 nemzetiséggel kell számolnunk, tehát a nemzetiségi problémák a világ vezető, modern államaihoz éppúgy kötődnek, mint a kevésbé fejlettekhez. Nyugat-Európában a kutatók öt olyan fő területet különböztetnek meg, ahol jelentékeny hányadban élnek nemzetiségek. A Brit-szigetek, Franciaország nyugati, bretonok által lakott területe, a Földközi-tenger nyugati medencéje (Korzika, Szardínia, Dél-Franciaország, Katalónia), az Alpok íve mentén elhelyezkedő kisebb népcsoportok, a Rajna-Lotaringia-vidék, s a minden szempontból sajátosan különálló Baszkföld tartoznak ezek közé.²

A modernizációs elméletek legnagyobb része azzal számolt, hogy az etnikai- nemzeti kötődések feloldódhatnak egy olyan világban, ahol a fejlődéssel együtt megfelelő értékrend és érdekviszonyok keletkeznek. Ehelyett a szélsőséges magatartásformák az ilyen térségekben is jelen vannak.³ A mai európai migránsprobléma pedig rengeteg új árnyalattal látta el ezt a problémahalmazt, s felerősítette a különböző konfliktusokat. A folyamatok definiálásához, elemzéséhez szükségünk van a legfontosabb fogalmak értelmezésére.

A latin natio (natus = született) szó már a középkorban is a közös származást jelentette, de a maitól gyökeresen eltérően értelmezve. A nemzetbe csak a kiváltságosok, azaz döntő többségben a földbirtokosok tartoztak bele. A politikai befolyás alapja ugyanis a földtulajdon volt, az uralkodó rétegek ennek arányában részesültek a politikai és gazdasági döntéshozatalból. A feudalizmus fejlődése során a földbirtokos elit fokozatosan elfogadtatta

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

politikai előjogait az uralkodóval, s a rendiség korában (Nyugat-Európában a XIII-XIV. századtól) hivatalosan is elfogadottá vált az uralkodó és a rendek közös kormányzása. Kialakult a közös döntéshozatal legfontosabb kerete és eszköze, a rendi országgyűlés is. E kortól hivatalosan is a rendek alkották a „nemzet testét”, s a társadalom több mint 90%-át alkotó, privilégiumokkal nem létező jobbgáyság, városi szegénység kívül esett ezen a kategórián.

E felfogás magyarországi megfelelője volt a XV. századtól egyre markánsabb alakot öltő ún. „Szent Korona-tan”, amelyet még közvetlenebbül lehet Werbőczy István nevezetes Hármaskönyvéhez kapcsolni. Az ő műve alapján a kiváltságos rétegek, mindenekelőtt a nemesek tartoznak a Szent Koronához.⁴

Bonyolítja a nemzet fogalmának értelmezését az a tény, hogy bárki a hatalmi elit tagjai közül aktuális nyelvi, regionális vagy rendi értelemben egyidejűleg többféle nemzet tagja lehetett.⁵

Ennek a sokféleségnek a fennmaradása annak volt köszönhető, hogy a feudális kiváltságoknak egy hierarchikus rendje létezett, ezek az előjogok, autonómiák, önkormányzatok egymásra épültek, a szabadságnak tehát nem a mai osztatlan, egységes megfelelője létezett.⁶

A mai értelemben vett nemzetfogalom csak a XVIII. század végén, a XIX. század elején kezdett kialakulni. A felvilágosodás, s még inkább az utána létrejövő nacionalizmus, mint eszmerendszerek segítettek a közös múlt, az azonos nyelv, származás és kultúra felismerésében, s ehhez társultak az egyéni és közösségi szabadságjogok. Megszülethettek tehát a modern polgári nemzetek, amelyekbe már mindenki beletartozhatott, a származásától függetlenül.

Ezen folyamattal együtt az állam fogalma is átalakult, sőt az állam és a nemzet kifejezések kapcsolata is bonyolultabbá vált. A nagy francia forradalom idején induló expanzív háborúban edződött Franciaország elkezdte önmagát etnikai szempontból egységesnek bemutatni, s megszületett a modern nemzetállam definíciója, vagy inkább fikciója. A XIX. század első fele azonban az európai kontinensen még a „birodalmak Európája”, a dinasztikus politizálás színtere. A fokozatosan öntudatra ébredő népek azonban elkezdik követelni saját függetlenségüket. Megindul az a máig tartó folyamat, hogy a sikeres önállósági törekvések magukkal hozzák a területi átrendeződéseket is.

Bár Franciaország volt a példa a többi ország számára, a XVIII. század végén bajosan lehet őket etnikai szempontból egységesnek tekinteni. 1793-ban a Konvent által kért jelentés megállapítja, hogy az ország 26 millió lakosából csak a 38,5% beszél franciául. A későbbiekben a természetes és az állam által támogatott asszimiláció hatására az arányok bőven a visszájára fordultak, a '90-es években már csupán a népesség 13%-a nem tud igazán jól franciául beszélni.⁷

Franciaország tehát az ún. államnemzet tipikus példája, amelyen az állampolgárok összességét érthetjük. Az államhatalom pedig mindent megtett annak érdekében, hogy az egy állam egyenlő egy nemzet egyenlete meg is valósuljon. A tartós együttélés, a közös történelmi múlt, a kulturális és nyelvi egység is teremthet azonban közösséget, ezt szokás kultúrnemzetnek hívni.⁸

A fogalmakat a XX. század elején Friedrich Meinecke alkotta meg, aki a kulturális összetartozásnál főleg a vallás és az egyház szerepét hangsúlyozta. Az államnemzet fogalomnál a közös politikai alkotmány szerepét emelte ki.⁹

E meghatározások alapján önálló államiságuk miatt Anglia és Franciaország a kezdettől állam- és kultúrnemzetek is. Lengyelország azonban pl. a XVIII. század végétől a

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

XX. század elejéig csak kultúrnemzet formában létezett, hiszen ebben az időszakban három szomszédos birodalom fennhatósága alatt állt. A mai Svájc ezek szerint kultúrnemzetek metszetén létezik, hiszen négy hivatalos nyelvvel, négy fő néppel rendelkezik. Olaszország és Németország fejlődése pedig úgy alakult, hogy a történelem folyamán sokkal inkább léteztek kultúrnemzetként, s csak a XIX. század második felében lezajlott egyesítési folyamat után váltak államnemzetté. Nem szerencsés tehát a két fogalom között, olyan egyébként elterjedt különbséget tenni, hogy az államnemzet fogalom Nyugat-, a másik pedig Kelet- és Közép-Európára jellemző. Annyi természetesen bizonyos, hogy a politikai fejlődés Európa nyugati felén hamarabb kezdődött és fejeződött be, s saját térségünk ilyen értelemben sem tekinthető eléggé modernnek.¹⁰

Európa két részében a nemzet-állam relációjában kétféle felfogás alakult ki. Nyugaton a területi elvet vallották, keleten a nyelvi-kulturális, történeti, vallási identitásnak tulajdonítottak nagyobb szerepet. A vallás meghatározó szerepe különösen igaz a Földközi-tenger keleti és déli partvidékére, az egykori Török Birodalom területeire.¹¹

Max Weber felfogása is az államnemzet fogalom felé irányul, hiszen szerinte minden nemzet az önálló állam alapítására törekszik, illetve arra, hogy lehetőleg a nemzet és az állam határai egybeessenek. A közös leszármazást, a kulturális és történelmi hagyományokat már kevésbé tartja dominánsnak.¹² A XX. század nagy kataklizmái pedig szintén kedveztek a változásoknak. Az első világháborút követő békék hihetetlen mértékű területi változásokat hoztak, de egyúttal végképp szertefoszlatták az „igazságos határokat”, a valódi nemzetállamok álmait. 1919 után nem csökkent jelentős mértékben az Európában kisebbségi sorban élők lélekszáma, a wilsonizmus idealizált világának vége szakadt.

A II. világháború is sok változást hozott, még ha ezek mértéke nem is érte el a korábbi világegés utáni mértéket. A Közép- és Kelet-Európában az 1990-es években végbement hatalmi átrendeződés, a létező szocialista államok csődje pedig elősegítette, hogy itt is nagy változások történjenek, több új állam keletkezett Jugoszlávia és a Szovjetunió romjain, s egyéb átalakulások révén.

Korunk Európája is a mozaikosságról szól, újabb és újabb népekről derül ki, hogy képtelenek egymással egy államközösségben élni. Ez különösen azért elgondolkodtató, mert az egyesült Európa, azaz az Európai Unió működése a hétköznapokban elvben a határok átjárhatóságáról szól. Az integráció elmélyülése azonban együtt jár a másik oldalon az ellentétek növekedésével, több tagállamban a nemzeti identitás fokozottabb féltése és megvédése tapasztalható.

Az elmúlt évek egyik legnagyobb kérdése, hogy Nagy-Britannia uniós kiválása milyen feltételekkel valósul meg, s ez hogyan fogja befolyásolni a nemrégiben viszonylag nyugvópontra jutott ír-brit, illetve az államon belüli északír-brit viszonyt. A skót függetlenség hívei is új erőre kaptak, a kilépés jelentős vélemények szerint nem szolgálja Skócia érdekeit. Napirenden van Katalónia függetlenségi törekvése, a flamand-vallon ellentétek sem csitultak. Az EU-n belül ráadásul a hivatalos kormányzati vélemények általában polarizálódnak, hiszen a jelentős kisebbséggel rendelkező tagállamok félnek az újabb függetlenségi mozgalmaktól, hiszen újabb precedensek keletkezésétől tartanak. Az államok másik része pedig inkább bátorítaná a folyamatokat. Az integráció határain kívüli, de azt nagyon is befolyásoló konfliktus az Ukrajna keleti vidékein „befagyott” háború, amelyet az ország képtelen pacifikálni, hiszen az orosz ajkú szeparatisták nem is annyira titkolt segítséget kapnak az „anyaországtól”.

A jelen problémái miatt is célszerű az etnikum-nemzetiség-kisebbség fogalmak egymáshoz való viszonyát tisztázni. Az etnicitás fogalma azt a módot jelzi, ahogy az

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

egyének a személyes identitásukat kifejezik. Az egyik legnagyobb emberi érték, amelynek az egyes etnikumok veszélyeztetettsége idején lehet nagy jelentősége.¹³

Az etnikum kifejezésnél a definíciók többsége kiemeli az azonos kulturális hagyományokat, gyökereket, hogy egy közösség tagjai valóban megkülönböztetik önmagukat másoktól. Mindenképp fontosak a közös vonások, a meglévő identitás.¹⁴

Mások is hangoztatják az összetartozást, de kiemelik, hogy ez az állapot még megelőzi a nemzethez tartozást, azaz az egységes nemzettudat még nem alakult ki.¹⁵ Ez alapján tehát az etnikum fogalom inkább csak egy kulturális-nyelvi, míg a nemzet fogalom egy szorosabb, politikai összetartozást jelent.¹⁶

A huszadik század folyamán a vérségi kötelékeket, az automatikus etnikai hovatartozást emlegették, az emberi nem magától értetődő tulajdonságát. Napjainkra jellemző, hogy az etnikai csoportokra – nem ritkán szociológiai vagy pszichológiai tanulmányok alapján – már nem mint zárt közösségi csoportokra tekintenek, hanem hangsúlyozzák a szabad identitásválasztás, sőt a -váltás lehetőségét is.¹⁷

Ezen kívül is lehet más megközelítéseket találni. Vannak elsődleges és másodlagos nemzeteket megkülönböztető meghatározások, a primer nemzetek az etnikai kisebbségeket, a szekunder nemzetek a politikai közösségeket jelölik.¹⁸ Más szerző a nemzetben belüli érdekközösségeket és nemzetiségeket említi.¹⁹ Az irodalom az önálló államiság nélküli etnikumokra az alnemzet fogalmat is alkalmazza.²⁰ Az osztrák és német szakirodalomban pedig még mindig használatos a népcsoport elnevezés, amelynek a hangzása azért rossz értelmű, mert a náci propaganda annak idején kompromittálta.²¹

Ha tehát a sokféle definícióból egy összesítést kívánunk létrehozni, ki kell emelni a közös kultúrán, nyelven, bármilyen egyéb közös jellemzőn alapuló összetartozást, s azt, hogy a legtöbb kutató az etnikumokat a nemzetté válás előtti stádiumnak tartja.

Ha a közösség rendelkezik sajátos hagyományokkal, de nem igazán alakult ki önálló nemzettudata, akkor helyesebb néprajzi csoportokról beszélni. Jóó Rudolf ilyennek tartja a bajorokat, szicíliaiakat, a normannokat. A magyarságon belül pedig ide sorolhatók a kunok, jászok, székelyek. A néprajzi csoport és az etnikum közötti határ el is mosódhat, például a szárdokat a kutatók egy része tartja csak etnikumnak.²²

Az ENSZ egyik albizottsága 1977-ben jelentette meg tanulmányát, amely a kisebbségeket eredetük szerint sorolta csoportokba:

- az állam megalakulása előtt a területen élő kisebbségek;
- kisebbségek, amelyek más államhoz tartoztak, de annexió vagy területátengedés után kerültek egy másik állam fennhatósága alá;
- kisebbségek, amelyek bevándorlás által váltak az állam polgáraivá.²³

Az európai kisebbségek e szempont alapján döntően az első két kategóriába tartoztak, de napjaink erősödő migrációja a harmadik csoport létszámát fogja bővíteni. A tanulmány nyilván a modernkori államhatárokkal számolt, így vitatható, hová soroljuk be azokat az etnikumokat, amelyek nem rendelkeznek önálló államisággal. Ezek kerülhetnek az első csoportba, de ha a középkori államokat már önállónak és legitimnek tekintjük, akkor a nemzetek egy jelentős része már a modernkori határváltozásokkal került jelenlegi helyére, s így inkább a második csoportba sorolhatók. A skótok, walesiek, bretonok már Nagy-Britannia és Franciaország kialakulása (egységesülése) előtt is a jelenlegi lakóhelyükön éltek, tehát őket az első csoportba lehet sorolni.

A nemzetiség és a nemzeti kisebbség fogalmi elkülönülése is bonyolult és ellentmondásos. A nemzetiség szónál mindenki egyetért abban, hogy ők nem a többségi

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

nemzethez tartoznak, de egy olyan közösségről van szó, amely rendelkezik nemzettudattal.²⁴

Azonban van olyan felfogás is, amely ezt a fogalmat kizárólag azokra a nemzetekre alkalmazza, amelyek úgy élnek kisebbségben, hogy egyébként sehol sem rendelkeznek önálló állammal.²⁵ Egy ilyen csoportot jelenthetnek a napjainkban gyakran a világpolitikai eseményeinek főszereplőivé előlépett kurdok, akik Törökország, Irak, Irán és Szíria területén is előfordulnak, s kb. 20 milliós becsült összesített lélekszámukkal is a nagyon jelentős népek közé tartoznak.²⁶

A nemzeti kisebbség fogalom eszerint azokra vonatkoztatható, akiket valamilyen módon a nemzetestről leválasztottak, vagy nem sikerült az anyanemzettel egyesülniük.²⁷ Térségünkben – s ezen a hivatalos szakirodalmat is érthetjük – nem feltétlenül válik el élesen a két fogalom, adekvát módon mindkét féle típusra inkább csupán a nemzetiség fogalmat használják. A nemzeti kisebbségek közé sorolható be a megkülönböztető definíció alapján a legtöbb magyarországi nem többségi nemzet, hiszen többek között a románoknak, a szlovákoknak, a szerbeknek, a horvátoknak, a szlovénoknak is van saját államuk.

Az is egy lehetőség, hogy a kutatók elkerüljék az utóbbi kifejezések használatát, s szimplán etnikai csoportokról beszélnek. Ennek főleg akkor van létjogosultsága, ha nagy történelmi távlatokban, nagyobb térségekben gondolkodunk, hiszen így a gyakori területi változások miatt kétséges megállapítani, hogy mikor melyik időpillanatban ki rendelkezett önálló állammal.²⁸ Akkor sem feltétlenül járunk el szakszerűtlenül, ha a nemzetiség és a nemzeti kisebbség fogalmát szinonim módon használjuk.

A jogászai szakirodalomban inkább a nemzeti kisebbség fogalmat használták. Erre példa a Magyar Köztársaság 1990–2011 közötti alkotmánya, amely etnikai és nemzeti kisebbségeket emlegetett. Ugyanakkor a 2011-ben megszületett Alaptörvény és a 2011. évi 179. tv. már nemzetiségekről beszél, ráadásul immár a cigányságot (romákat) is ide sorolják be a jogszabályok. A korábbi szakirodalomban általánosan elfogadott álláspont volt, hogy a cigányság inkább etnikai csoportnak tartható, hiszen bár rendelkeznek az önmagukat meghatározó közösség sok jellemzőivel, de még nem érték el a nemzetté válást.

Az állam és a nemzet térbeli kapcsolatát modellekkel lehet leírni. A hazai egyetemi oktatás alapvető szakirodalmá alapján az alábbi modellek léteznek:²⁹

1. Portugál modell, melyben az államhatár és az etnikai határ megegyezik, azaz számottevő nemzetiség nem él az országban.
Izland, Csehország, Dánia, Írország tarthat még ehhez a modellhez. Figyelemre méltó, hogy a példákban vannak szigetországok, amelyek földrajzi jellegüknél fogva eleve adhatnak lehatárolást. A többi állam is történelmi szempontból stabil határokkal rendelkezik, amelyek ráadásul sokszor természetes határokat is jelentenek. Például Csehország esetében a hegységkaréj a virágzó középkor óta a cseh-morva tartományok határait képezte.
2. Magyar modell. Az állam területe jóval kisebb az adott nemzet térbeli kiterjedésénél, így a nemzet darabjai jelentős részben kisebbségben élnek valamelyik (leginkább szomszédos) országban. Albániát és Észak-Macedóniát is ide lehet sorolni. Albánok lakják Koszovót, de nagyon jelentős az albán kisebbség aránya Észak-Macedóniában. Macedónok élnek Görögországban és Bulgáriában is. A mai önállóként létező Macedóniát Vardari Macedóniának, a bulgáriait Pirini Macedóniának, a görög oldalon lévő Égei Macedóniának lehet nevezni.³⁰
3. Orosz modell. A nemzet túlnyomó többsége az adott ország területén belül él, de nagyon jelentős a különböző nemzetiségek szerepe. Sokan laknak az adott

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

nemzetből azért külföldön is. Az oroszok 82%-a lakhatott 1989-ben az anyaországban, de majdnem 30 millió volt akkoriban a nemzetiségek lélekszáma, s szinte ugyanennyi orosz lakott az ország határain kívül. A lengyelek sorolhatók még ide, hiszen 1 millió lengyel él a velük szomszédos országokban, s kb. ugyanennyi a nemzetiségek létszáma is.

4. Spanyol-francia modell. Az állam területe nagyobb, mint az adott nemzet településterülete, ezért szükségképp nagy a nemzetiségek aránya. Szlovákia, Románia, Bulgária is ide sorolható.
5. Ex-jugoszláv modell. Ez az előző egyik változatának tekinthető, azzal a különbséggel, hogy eredetileg Jugoszlávián belül nem egy uralkodó nemzetről volt szó, hanem több egyenrangú népről. A kisebb településterület következtében mindegyik utódállamban nagy számban élnek nemzetiségek.

A nemzetiségeket csoportosítani lehet azon alapon, hogy egyáltalán rendelkeznek-e anyaországgal, van-e közvetlen szárazföldi határ az anyaországgal, s hogy mennyire kompakt az általuk lakott terület. Eredetük alapján pedig megkülönböztethetünk allochton, tehát kvázi „bennszülött” nemzeteket, ill. olyanokat, akik hódítás, önkéntes befogadás, szervezett, de önkéntes vándorlás, vagy valamilyen kényszermigráció útján kerültek lakóhelyükre.³¹

Európa délkeleti, balkáni részén sajátos módon a vallási viszonyok is eltérnek az átlagostól, s nagyon érdekes új dimenziót adnak az etnikai problémáknak. A hosszú török uralom hatásaként ugyanis nagyobb létszámú autochton iszlám közösségek, ill. meglévő mohamedán szokások léteznek. Így a nemzetté válási folyamata is sokszor másképp ment végbe, nem ritkán intenzívebben, konfliktusokkal terheltén.³²

A nemzetiségi problémák nem vesztek aktualitásukból, ezért volt célszerű, hogy a legfontosabb fogalmakat, azok meghatározásait összegyűjtsem, összefoglaljam. Még az olyan nemzetek vagy országok esetében, ahol a sztereotip vélemények alapján a jogaik rendben vannak, nyelvi-kulturális fejlődésük biztosított, is lehetnek a hétköznapiakban ellentétek, konfliktusok. Erre jó példa Svájc, ahol a köztudattal ellentétben nem népek együttéléséről, hanem jogilag is körülbástyázott egymás mellett éléséről van szó, hiszen az egyes kantonokban általában csak egyféle lehet az oktatás nyelve, s a svájciak költözésük esetén is az anyanyelvük térségét veszik a leginkább tekintetbe. Ugyanez jellemző az olasz Trentino-Alto Adige tartományra, ahol a németek és az olaszok azért férhetnek meg jól egymással, mert valójában belső enklávék mentén jól szétválasztották a nyelvi csoportokat.³³

Az etnikai földrajzi problémák azok a tudományunkon belül, amelyek mindig változnak, ezért folyamatosan aktualizálni kell ismereteinket, véleményünket.

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

IRODALOM

- ABONYINÉ Palotás Jolán – ANCSIN Gabriella – AUBERT Antal – BÁNHIDI Miklós – ERDŐSI Ferenc – FARKAS János – FODOR István – FRISNYÁK Sándor – GODÓ Nándor – GOLOBICS Pál – HAJDÚ Zoltán – HAJNAL Klára – HUNYADI László – KECSKEMÉTHY Klára – KOCSIS Károly – KŐSZEGFALVI György – PAP Norbert – PÁL Viktor – RECHNITZER János – SÜLI-ZAKAR István – TÍMÁR Judit – TÓTH József – TRÓCSÁNYI András (2014): *Általános társadalomföldrajz*. Digitális Tankönyvtár: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Toht_Jozsef_Altalanos_tarsadalomfoldrajz_I_II/pr01.html (Letöltés: 2019. február 17.)
- ABRUDBÁNYAI_GYŐRI Tamás (2016): Dél-Tirol: a kultúra tovább örökítésének biztonsága – végcél vagy a harmonikus együttéléshez vezető első lépcsők? Interjúk dél-tiroli társadalomkutatókkal, *Régió*, 24. évf. 30. sz. 111-158., http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/viewFile/127/pdf_106 (Letöltés: 2019. február 17.)
- AUBERT Antal (1995): A kisebbségek és kutatásuk társadalomföldrajzi áttekintése. In: GOLOBICS Pál, TÓTH József (szerk.): *Válogatott fejezetek a társadalomföldrajz köréből*. Janus Pannonius Tudományegyetem Természettudományi Kar, Pécs, 221-251.
- GLATZ Ferenc (1992): A kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma. *História* 14. évf. 11. sz. 1-62. (História plusz), <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/92-11/ch01.html> (Letöltés: 2019. február 17.)
- JOÓ Rudolf (1988): *Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 223 p.
- KOCSIS Károly (2002): Etnikai földrajz. In: TÓTH József (szerk.) *Általános társadalomföldrajz I*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 313-335.
- KOLLER Inez Zsófia (2011): *Nemzetiség és ideológia*. Parlamenti beszédmodok a nemzetiségről (1990-1994). PhD értekezés, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudomány Doktori Iskola, 199 p. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kollerinezzsofiaphd.pdf> (Letöltés: 2019. február 17.)
- KÓSA László (1980): Nemzet, nemzetiség. In: *Magyar néprajzi lexikon III. (K-Né)*. Akadémiai kiadó, Budapest, 706., 708.
- KOVÁCS Zoltán (2007): *Népesség- és településföldrajz*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 223 p.
- KÖVÁGÓ László (1978): *Kisebbség – nemzetiség*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 171 p.
- LAFONT, Robert (1968): *Sur la France*. Gallimard, Párizs, 39-78.
- LENDVAI L. Ferenc (2004): A nemzet fogalmáról. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica, IX. tom.* 183-192., http://epa.oszk.hu/02100/02137/00001/pdf/EPA02137_ISSN_1219-543X_tomus_9_fas_1_2004_hun_eng_183-192.pdf (Letöltés: 2019. február 17.)
- NÉMETH Ádám (2014): *Etnikai homogenizálódás, fragmentálódás és polarizálódás a XX-XXI. századi Baltikumban*. PhD értekezés, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, 190 p.

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

[http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/doktori-](http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/doktori-iskola/nv/disszertacio/Nemeth%20Adam%20ertekezes.pdf)

[iskola/nv/disszertacio/Nemeth%20Adam%20ertekezes.pdf](http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/doktori-iskola/nv/disszertacio/Nemeth%20Adam%20ertekezes.pdf) (Letöltés: 2019. február 17.)

- OPPE Orsolya (2013): A dél-tiroli németiség kisebbségi törekvései, *Acta sociologica, Pécsi Szociológiai Szemle* 6. (1. online különszám) 149-161.
http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/11_Oppe_Orsolya.pdf (Letöltés: 2019. február 17.)
- ORMOS Mária (1984): *Nemzettudat a tőkés országokban (1945-1983)*. MTA TTI (kézirat) 5.
- PAP Norbert (2007): *A Balkán „kis” politikai földrajza*. Balkán Füzetek, No. 5. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 216 p.
- PATAKI Ferenc (2004): *Érzelem és identitás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 224 p.
- PETERSEN, William (1975): On the Subnations of Western Europe. In: GLAZER, Nathan – MOYNIHAN, Daniel Patrick (szerk.): *Ethnicity: Theory and Experience*. Harvard University Press, Cambridge, 181 p.
- REMÉNYI Péter (2009): *Jugoszlávia felbomlásának politikai földrajzi következményei és a térség városhálózatára gyakorolt hatásai*, PhD értekezés. PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, 175 p.
http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoord/nv/disszert/disszertacio_remenyi_nv.pdf (Letöltés: 2019. február 17.)
- ROMSICS Ignác (1998): *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Napvilág Kiadó, Budapest, 7-32.
- SZABÓ István (2004): Nemzetszemlélet és magyarságtudat. (Erős Vilmos bevezető tanulmányával), *Kisebbségkutatás*, 13. évf. 4. sz. 635-667.
<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00024/pdf/08muhely03.pdf> (Letöltés: 2019. február 17.)
- SZEKFŰ Gyula (1942): *Állam és nemzet*. Tanulmányok a nemzetiségi kérdésről. Magyar Szemle Társaság, Budapest
- SZŰCS Jenő (1984): A nemzet historikuma és a történetiszemlélet nemzeti látószöge. Hozzászólás egy vitához; „Nemzetiség” és „nemzeti öntudat” a középkorban. Szempontok egy egységes fogalmi nyelv kialakításához. In: *Nemzet és történelem*, Gondolat, Budapest, 11-279.
- TAJFEL, Henri – TURNER, John C. (1986): The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour. In: WORCHEL, Stephen – AUSTIN, William. G. (szerk.): *Psychology of Intergroup Relations*. Nelson-Hall Publishers, Chicago, Nelson-Hall series in psychology, 7–24.
- TÓTH Károly Antal (1994): Az államszervezet klasszikus modellje Európa keleti felén. *Magyar Szemle, Új folyam, III.* 1. sz. 96-104.
http://www.magyar szemle.hu/cikk/az_allamnemzet_klasszikus_modellje_europa_keleti_felen (Letöltés: 2019. február 17.)

ABSTRACT

Szenyéri, Zoltán

Ethnicity, nation, minority: an analysis of the most important categories of ethnic research

The issue of minorities is one of the most important of our age. Extreme attitudes related to the issue exist today, too. The Latin word *natio* already meant a common ancestry in the Middle Ages, but only the elite belonged to the nation. The notion of the nation as understood today only began to be shaped at the end of the 18th and early in the 19th centuries. The great historical cataclysms of the 20th century as well as contemporary processes have also favored certain changes.

This study clarifies the relationships between the concepts of ethnicity, nationality and minority. The separation of nationality and national minority is complicated and contradictory. In our region, the differences between the two are not necessarily well defined. The ties between the state and the area of the nation can be described with models. Nationalities may also be grouped on the basis of whether they have a homeland, whether this homeland has clear land boundaries and the scale of the populated area therein.

JEGYZETEK

- ¹ AUBERT Antal (1995): A kisebbségek és kutatásuk társadalomföldrajzi áttekintése. In: GOLOBICS Pál, TÓTH József (szerk.): *Válogatott fejezetek a társadalomföldrajz köréből*. Janus Pannonius Tudományegyetem Természettudományi Kar, Pécs, 221-251.
- ² Joó Rudolf (1988): *Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 223.
- ³ AUBERT (1995) 221-251.
- ⁴ SZABÓ István (2004): Nemzetszemlélet és magyarságtudat. (Erős Vilmos bevezető tanulmányával), *Kisebbségkutatás*, 13. évf. 4. sz. 635-667.
<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00024/pdf/08muhely03.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 17.)
- ⁵ SZÜCS Jenő (1984): A nemzet historikuma és a történetiszemlélet nemzeti látószöge. Hozzászólás egy vitához; „Nemzetiség” és „nemzeti öntudat” a középkorban. Szempontok egy egységes fogalmi nyelv kialakításához. In: *Nemzet és történelem*, Gondolat, Budapest, 11-279.
- ⁶ SZEKFŰ Gyula (1942): *Állam és nemzet*. Tanulmányok a nemzetiségi kérdésről. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 109-110.
- ⁷ TÓTH Károly Antal (1994): Az államszervezet klasszikus modellje Európa keleti felén. *Magyar Szemle, Új folyam*, III. 1. sz.
http://www.magyarszemle.hu/cikk/az_allamnemzet_klasszikus_modellje_europa_keleti_felen (Letöltés: 2019. ápr. 8.)
- ⁸ KOVÁCS Zoltán (2007): *Népesség- és településföldrajz*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 223.
- ⁹ LENDVAI L. Ferenc (2004): A nemzet fogalmáról. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica*, IX. tom. 183-192., http://epa.oszk.hu/02100/02137/00001/pdf/EPA02137_ISSN_1219-543X_tomus_9_fas_1_2004_hun_eng_183-192.pdf (Letöltés: 2019. febr. 17.)
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ GLATZ Ferenc (1992): A kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma. *História* 14. évf. 11. sz. 62., <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/92-11/ch01.html> (Letöltés: 2019. febr. 17.)
- ¹² Idézi: KOLLER Inez Zsófia (2011): *Nemzetiség és ideológia*. Parlamenti beszédmodok a nemzetiségről (1990-1994). PhD értekezés, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudomány Doktori Iskola: <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/kollerinezzsofiaphd.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 17.)
- ¹³ ABONYINÉ Palotás Jolán – ANCSIN Gabriella – AUBERT Antal – BÁNHIDI Miklós – ERDŐSI Ferenc – FARKAS János – FODOR István – FRISNYÁK Sándor – GODÓ Nándor – GOLOBICS Pál – HAJDÚ Zoltán – HAJNAL Klára – HUNYADI László – KECSKEMÉTHY Klára – KOCSIS Károly – KŐSZEGFALVI György – PAP Norbert – PÁL Viktor – RECHNITZER

Szenyéri Zoltán: Etnikum, nemzet, kisebbség: az etnikai kutatások legfontosabb tudományos kategóriáinak értelmezése

-
- János – SÜLI-ZAKAR István – TÍMÁR Judit – TÓTH József – TRÓCSÁNYI András (2014): *Általános társadalomföldrajz*. Digitális Tankönyvtár: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Toht_Jozsef_Altalanos_tarsadalomfoldrajz_I_II/pr01.html (Letöltés: 2019. febr. 17.)
- ¹⁴ Uo., TÓTH (1994), KOC SIS Károly (2002): Etnikai földrajz. In: TÓTH József (szerk.) *Általános társadalomföldrajz I*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 313-335.
- ¹⁵ KÖVÁGÓ László (1978): *Kisebbség – nemzetiség*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 171.; ROMSICS Ignác (1998): *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Napvilág Kiadó, Budapest, 7-32.
- ¹⁶ NÉMETH Ádám (2014): *Etnikai homogenizálódás, fragmentálódás és polarizálódás a XX-XXI. századi Baltikumban*. PhD értekezés, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola: <http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/doktori-iskola/nv/disszertacio/Nemeth%20Adam%20ertekezes.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 17.)
- ¹⁷ TAJFEL, Henri – TURNER, John C. (1986): The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour. In: WORCHEL, Stephen – AUSTIN, William G. (szerk.): *Psychology of Intergroup Relations*. Nelson-Hall Publishers, Chicago, Nelson-Hall series in psychology, 7–24.; PATAKI Ferenc (2004): *Érzelem és identitás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest; idézi: NÉMETH (2014) 10.
- ¹⁸ LAFONT, Robert (1968): *Sur la France*. Gallimard, Párizs, 39-78.
- ¹⁹ ORMOS Mária (1984): *Nemzettudat a tőkés országokban (1945-1983)*. MTA TTI (kézirat) 5.
- ²⁰ PETERSEN, William (1975): *On the Subnations of Western Europe*. In: GLAZER, Nathan – MOYNIHAN Daniel Patrick (szerk.): *Ethnicity: Theory and Experience*. Harvard University Press, Cambridge, 181.
- ²¹ A meghatározásokat idézi: JOÓ (1988) 51-53.
- ²² JOÓ (1988) 45.
- ²³ L. JOÓ (1988) 31.
- ²⁴ KÓSA László (1980): Nemzet, nemzetiség. In: *Magyar néprajzi lexikon III. (K-Né)*. Akadémiai kiadó, Budapest, 706., 708.; idézi: ABONYINÉ et. al. (2014)
- ²⁵ AUBERT (1995) 221-251.; JOÓ (1988) 63.
- ²⁶ PAP Norbert (2007): *A Balkán „kis” politikai földrajza*. Balkán Füzetek, No. 5. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 52.
- ²⁷ AUBERT (1995) 221-251.; JOÓ (1988) 60.; GLATZ (1992)
- ²⁸ NÉMETH (2014)
- ²⁹ ABONYINÉ et. al. (2014)
- ³⁰ REMÉNYI Péter (2009): *Jugoszlávia felbomlásának politikai földrajzi következményei és a térség városhálózatára gyakorolt hatásai*, PhD értekezés. PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, 175 p. http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoord/nv/disszert/disszertacio_remenyi_nv.pdf (Letöltés: 2019. március 17.)
- ³¹ ABONYINÉ et. al. (2014)
- ³² PAP (2007) 14.
- ³³ OPPE Orsolya (2013): A dél-tiroli németység kisebbségi törekvései, *Acta sociologica, Pécsi Szociológiai Szemle* 6. (1. online különszám) 149-161. http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/11_Oppe_Orsolya.pdf (Letöltés: 2019. március 17.), PTE BTK; ABRUDBÁNYAI GYŐRI Tamás (2016): Dél-Tirol: a kultúra tovább örökítésének biztonsága – végcél vagy a harmonikus együttéléshez vezető első lépcsőfok? Interjúk dél-tiroli társadalomkutatókkal, *Régió*, 24. évf. 30. sz. 111-158., http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/viewFile/127/pdf_106 (Letöltés: 2019. február 17.)